УДК 81’26(045)

О.М. Тур

МОВНІ ПОМИЛКИ В ДСТУ 8302:2015 «ІНФОРМАЦІЯ ТА ДОКУМЕНТАЦІЯ. БІБЛІОГРАФІЧНЕ ПОСИЛАННЯ. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ»

Мета роботи. *Дослідження репрезентує аналіз лінгвістичного оформлення ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», а також надає рекомендації щодо використання певних мовних конструкцій.* ***Методологія*** *дослідження полягає в застосуванні описового методу, що ґрунтується на опозиційному та прийомі внутрішньої інтерпретації, а також методу аналізу, який дозволив визначити у тексті типові відхилення від норм сучасної української мови.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в прагненні автора виявити недоліки в мові нормативного документа, який набув чинності 01.07.2016 р. й нині регламентує вимоги до оформлення бібліографічних посилань у текстах.* ***Висновки****. Дотримання рекомендацій, поданих у статті, унеможливить падіння загальної культури видань. Дослідження приверне увагу фахівців зі стандартизації, які у співпраці з термінологами мають забезпечити високий рівень нормативних актів.*

Ключові слова: *стандарт, бібліографічне посилання, термін, мовна конструкція.*

О.Н. Тур

ЯЗЫКОВЫЕ ОШИБКИ В ДСТУ 8302:2015 «ИНФОРМАЦИЯ И ДОКУМЕНТАЦИЯ. БИБЛИОГРАФИЧЕСКАЯ ССЫЛКА. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ И ПРАВИЛА СОСТАВЛЕНИЯ»

Цель работы. *Исследование представляет анализ лингвистического оформления ДСТУ 8302:2015 «Информация и документация. Библиографическая ссылка. Общие положения и правила составления», а также дает рекомендации по использованию определенных языковых конструкций.* ***Методология*** *исследования заключается в применении описательного метода, основанного на оппозиционном и приеме внутренней интерпретации, а также метода анализа, который позволил определить в тексте типичные отклонения от норм современного украинского языка.* ***Научная новизна*** *работы заключается в стремлении автора выявить недостатки в речи нормативного документа, который вступил в силу 01.07.2016 г. и сейчас регламентирует требования к оформлению библиографических ссылок в текстах.* ***Выводы****. Соблюдение рекомендаций, представленных в статье, сделает невозможным падение общей культуры изданий. Исследование привлечет внимание специалистов по стандартизации, которые в сотрудничестве с терминологами должны обеспечить высокий уровень нормативных актов.*

Ключевые слова: *стандарт, библиографическая ссылка, термин, языковая конструкция.*

O.M. Tur

LANGUAGE MISTAKES IN DSTU 8302:2015 «INFORMATION AND DOCUMENTATION. BIBLIOGRAPHIC REFERENCE. GENERAL PRINCIPLES AND RULES OF COMPOSITION»

The purpose of the work. *The study presents a linguistic analysis of the registration of the UNSS 8302:2015 «Information and documentation. Bibliographic reference. General principles and rules of composition», and provides guidance is used of certain language constructs. The research* ***methodology*** *is used of a descriptive*

© Тур О.М.

method, based on the opposition and accept the internal interpretation, and the method of analysis, which allowed us to determine the text of a typical deviation from the norms of the modern Ukrainian language. ***The scientific novelty*** *of the work lies in the desire of the author to identify deficiencies with respect to language legislation entered into force 01.07.2016 currently reglamentary requirements for the format of references in the texts.* ***Conclusions****. Adherence to the recommendations presented in this article will preclude the decline of General culture media. The study draws the attention of specialists on standardization, which in cooperation with the terminology should provide a high level of normative acts.*

Keywords: *standard, bibliographic reference, the term language construct.*

Актуальність теми дослідження. Погоджуючись зі словами відомого іспанця, класика світової літератури Мігеля де Сервантеса про те, що в науку можна ввійти лише через браму мови, визнаємо непересічну значущість правильності мовного оформлення нормативних актів – державних стандартів.

Мета дослідження. Автор мав на меті проаналізувати текст чинного ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» з точки зору дотримання в ньому норм сучасної української літературної мови.

Виклад основного матеріалу. Бібліографія досліджень, присвячених окресленій проблемі, досить багата, що свідчить про те, що мовні помилки (недосконалість дефініцій, уживання застарілих або навпаки невмотивовано неологічних (інколи на рівні оказіоналізмів) термінів, порушення лексичних, словотвірних, граматичних норм та ін.) були в центрі уваги науковців-професіоналів: М. Гінзбурга, К. Городенської, І. Кочан, Л. Симоненко, Л. Туровської й ін. [1; 5; 8; 9; 12]. Такі дослідження не обмежувалися лише загальними теоретичними рекомендаціями, часто лінгвісти досить прискіпливо аналізували мову опублікованих стандартів, проводили мовну експертизу деяких аспектів стандартів, давали рекомендації щодо типових конструкцій у нормативних документах, що забезпечувало можливість уникнути порушень чинних норм сучасної української літературної мови [9]. Зокрема, Л. Симоненко та М. Хойнацький проаналізували близько 150 стандартів і дійшли висновку, що термінологічні лексеми в деяких із них уживаються з порушенням мовних норм; у текстах наявні громіздкі терміни-конструкції [9]. С. Харченко та С. Литвинська дослідили мовні особливості ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять», виявили типові помилки в ньому [13]. З'являлися дослідження, що стосувалися огріхів в оформленні стандартів. Наприклад, О. Тур, аналізуючи ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості», вказує на недоліки в структурі словникових статей [13]. Тож мовознавці намагалися привернути увагу розробників стандартів до їх мовного оформлення. Вони керувалися низкою нормативних документів, схвалених Держспоживстандартом України, що регламентують розроблення національних нормативних документів. Серед них ДСТУ 1.2:2015 «Національна стандартизація. Правила проведення робіт з національної стандартизації»; ДСТУ 1.5:2003 «Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів» (01.01.2017 р. набуде чинності ДСТУ 1.5:2015 «Національна стандартизація. Правила розроблення, викладання та оформлення національних нормативних документів (ISO/IEC Directives Part 2:2011, NEQ)»); ДСТУ 3966:2009 «Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять» та ін.

ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» був розроблений колективом авторів, фахівців Книжкової палати України імені Івана Федорова, і, згідно з наказом ДП «УкрНДНЦ» від 04 березня 2016 р. № 65, набув чинності 01.07.2016 р. [3].

Мовна експертиза тексту стандарту дозволила виявити наявні мовні помилки й надати рекомендації щодо їх виправлення, а саме:

1. У Змісті стандарту читаємо: «Види бібліографічних посилань та правила *їхнього*

складання» (виділення курсивом – О.М. Тур). Очевидним є сплутування під упливом російської мови лексем *їх* і *їхній*. Присвійний займенник *їхній* (відповідає на питання чий?) помилково вжито замість займенника *їх* – форми родового відмінка займенника *вони* (відповідає на питання кого?, чого?). Потрібно: «Види бібліографічних посилань та правила *їх* складання». На жаль, наявна в тексті помилка миттєво поширилася в публікаціях, присвячених ДСТУ 8302:2015 [4; 6; 7]. Подібне сплутування цих займенників спостерігаємо неодноразово: «… мають бути достатніми для *їхньої* загальної характеристики….», «правила та особливості *їхнього* складання», «…*їхню* велику кількість».

2. Надмірне захоплення безособовими дієслівними формами на -но, -то спричинює помилки в тексті стандарту, наприклад: п. 4.1 «бібліографічне посилання призначе*но* для ідентифікування…», п. 8.3.1.2 «в круглих дужках може бути зазначе*но* його назву». Нагадаємо, що безособові дієслівні форми на -но, -то варто вживати в тому випадку, коли потрібно звернути увагу на процес, наприклад: «Більшість національних стандартів буде модифіковано відповідно до вимог міжнародних стандартів». Якщо робимо акцент на ознаку, потрібно вживати конструкції з пасивними дієприкметниками. Наприклад, у Вступі читаємо: «Приклади, що наведе*но* в тексті стандарту, є умовними». Правильно було подати: «Приклади, наведені у тексті стандарту, є умовними» або «Приклади, що їх наведено у тексті стандарту, є умовними».

3. Порушення граматичних норм української мови спостерігаємо у Вступі: «… є частиною довідкового апарат*а* документа....». Дійсно, помилки в правописі закінчень родового відмінка однини іменників II відміни є типовими для текстів різних жанрів. Однак стандарт має бути взірцем, а його автори мали б розрізняти: апарат**а** (про пристрій) та апарат**у** (про установу; сукупність органів тощо).

4. У тексті непослідовно подані форми іменників (родовий і знахідний відмінок), що вживаються з дієсловами з часткою не: п. 4.4 «дозволено не подавати *відомостей*», п. 7.4.2 «… дозволено не подавати *відомості*». Аналогічно: п. 4.4 «дозволено не зазначати загального позначення матеріалу» й «дозволено не подавати найменування (ім'я) видавця».

5. Слово *відноситься* в українській мові має значення «перебувати у певній відповідності, співвідношенні з чим-небудь»: *А відноситься до В, як С до Е. Стосуватися* означає «мати відношення до кого-, чого-небудь, бути пов'язаним із кимсь або чимсь». З огляду на семантику зазначених слів, помилковим є вживання конструкції «… особливості цього видання *відносно* попереднього» (п. 5.2.2), слід «…стосовно попереднього».

6. Евфонічність характерна для всіх стилів української мови. Тому звернемо увагу на чергування у – в у тексті стандарту: п. 5.2.5 «… може бути *у* повній…» (треба *в* повній); п.5.4.1 «… переважно *у* наукових» (треба *в* наукових).

7. П.1 «Сфера застосування» вказує, що «стандарт поширюється на бібліографічні посилання в опублікованих і неопублікованих документах незалежно від носія інформації». З огляду на це видається не зовсім правильним формулювання п. 5.2.2: «… посилання на твір або публікації з багаточастинного документа». Постає закономірне питання: Якщо є потреба в посиланні на неопублікований документ, як його ідентифікувати? Твір? Публікація? Що таке твір в аспекті стандарту серії «Інформація та документація»? Здається, більш логічно було вказати «… посилання на документ або складову частину багаточастинного документа».

8. Не оминули текст стандарту й помилки, спричинені негативним впливом російської мови. Наприклад, у п. 5.4.1 помилкову конструкцію «за браком місця» ватро було викласти в редакції «через брак місця». Аналогічними є вирази: через недогляд, через брак часу.

9. У тексті стандарту спостерігаємо сплутування тире і дефіса (п. 4.6 «Історія України – Руси»). Варто пам'ятати, що дефіс – орфографічний знак, а тире – пунктуаційний.

10. Незрозумілою залишилася відсутність проміжків до та після навскісної риски у тексті стандарту (п. 5.3.5; п. 5.3.6; п. 5.4.3 та ін.). Унормовуючи складання бібліографічних посилань на архівний документ, стандарт подає вимогу використовувати дві навскісні риски («//») з проміжками до та після ньо-

го (п. 8.2.1). Водночас у прикладі проміжки відсутні. Подібна непослідовність стосується і проміжку перед крапкою з комою (;), що відділяє один від одного відомості про кілька об'єктів посилань (п. 5.4.6.5).

11. Стандарт – нормативний документ, а тому всі елементи в ньому повинні бути уніфіковані. Це має стосуватися й принципу наведення ініціалів поруч з прізвищами у прикладах. В аналізованому ж документі спостерігається варіативне наведення ініціалів після навскісної лінії: перед прізвищем і після нього (п. 5.5.2.1). Така ситуація не може сприяти унормуванню процесу складання посилань.

12. Деякі сформульовані в тексті стандарту вимоги суперечать одна одній. Наприклад, Загальні положення (п. 4.4) вказують, що «відомості, запозичені не з титульної сторінки документа, дозволено не брати у квадратні дужки». Водночас п. 8.6 доводить, що «якщо справа (одиниця зберігання) чи певний архівний документ, який зберігають у цій справі, не має назви, її формулює дослідник. У цьому разі назву справи подають у квадратних дужках до або після пошукових даних про документ».

13. Бібліографічний список використаної літератури містить 10 позицій. У шостому джерелі порушено порядок наведення бібліографічних елементів (згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006).

До того ж, допущено неточність у формулюванні нормативних документів, на які здійснено посилання в аналізованому ДСТУ 8302:2015 (маємо на увазі неправильну назву ДСТУ ГОСТ 7.80:2007).

Висновки. Отже, недоліки та помилки, виявлені в тексті ДСТУ 8302:2015, ускладнюють сприйняття змісту стандарту й неминуче зменшують його наукову значущість. Щоб уникати подібних ситуацій, ДСТУ 1.2:2015 «Національна стандартизація. Правила проведення робіт з національної стандартизації» рекомендує такий комплекс заходів:

«6.9. Редагування тексту проекту національного НД перед ухваленням

6.9.1. Під час редагування тексту проекту національного НД перед ухваленням виконують:

а) перевіряння тексту національного НД на відповідність українському правопису;

б) унесення стилістичних правок у текст проекту національного НД;

в) унесення орфографічних правок у текст проекту національного НД» [2, 8]. Робота з редагування тексту стандарту згідно з п. 5.3.4. покладена на технічні комітети стандартизації: «5.3.4. Технічні комітети стандартизації (далі – ТК) розробляють і погоджують проекти національних НД, переглядають і перевіряють національні НД, розробниками яких вони є, погоджують і надають пропозиції щодо скасування чи відновлення дії національних НД». Згідно з наказом Державного комітету України зі стандартизації, метрології та сертифікації від 22.07.1992 р. № 66 «Про організацію технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології» на новостворений Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології покладено обов'язки «з організації та координування розробки, експертизи, затвердження та впровадження україномовних термінологічних стандартів» [10].

Думається, що співпраця з висококваліфікованими фахівцями, зацікавленими в бездоганному мовному оформленні національних нормативних актів, дозволить уникати відхилень від чинних норм сучасної української літературної мови й підносити мовну культуру законодавчих актів. Автор у жодному разі не мав на меті піддати сумніву високий фаховий рівень авторів стандарту, а лише окреслив типові помилки, які інколи трапляються в текстах стандартів.

Використані джерела

1. Гінзбург М. Термінологічне забезпечення створення та ведення фондів нормативних документів / М. Гінзбург // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв. – К. : Четверта хвиля, 2011. – Вип. 5. – С. 50-57.

2. ДСТУ 1.2:2015. Національна стандартизація. Правила проведення робіт з національної стандартизації. – Чинний від 2015-12-20. – К. : ДП «УкрНДНЦ», 2015. – 30 с.

3. ДСТУ 8302-2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. – Чинний від 2016-07-01. – К. : ДП «УкрНДНЦ», 2016.– 16 с.

4. Методичний сайт вчителів історії та правознавства [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу: http://yuriy-trubin.ck.sch.in.ua/news/id/101/vn/В-Україні-прийнято-новий-стандарт-ДСТУ-8302-2015-«Інформація-та-документація»/.

5. Методичні рекомендації щодо мовного оформлення державних стандартів / К. Городенська, С. Єрмоленко, Л. Симоненко, Є. Турчин. – К., 1994. – 42 с.

6. Одеський державний екологічний університет. В Україні набув чинності ДСТУ 8302:2015 про оформлення бібліографічних посилань [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу: http://odeku.edu.ua/v-ukrayini-nabuv-chinnosti-dstu-8302-2015-pro-oformlennya-bibliografichnih-posilan/

7. Пан бібліотекар: блог про бібліотечну справу та інформаційні технології [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу: http://www.бібліотекар.укр/2016/09/с-83022015.html#more

8. Панько Т. Вироблення українських термінологічних стандартів / Т. Панько, І. Кочан // Вісник АН України. – 1991. – № 12. – С. 15-22.

9. Симоненко Л. Мовні проблеми державних стандартів на терміни та визначення / Л. Симоненко, М. Хойнацький // Вісник Книжкової палати. – 2000. – № 1. – С. 16-18.

10. Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології. Організаційна структура і напрямки діяльності [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_structure. htm#Sect5

11. Тур О. ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості» – крок до унормування термінології електронного документознавства / О. Тур // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2012. – Вип. 6. – С. 84-88.

12. Туровська Л. Термінознавство і мова спеціального призначення: зони перетину / Л. Туровська // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2011. – Вип. 5. – С. 33-38.

13. Харченко С. Мовні особливості термінологічних стандартів / С. Харченко, С. Литвинська // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2011. – Вип. 5. – С. 44-49.

References

1. Hinzburh, M. (2011). Terminological establishment and maintenance fund of normative documents. Terminolohiya dokumentoznavstva ta sumizhnykh haluzey znan', 5, 50-57 [in Ukrainian].

2. DSTU 1.2:2015 National standardization. Rules of works on national standardization. (2015). From 20th December 2015. Kyiv, DP «UkrNDNTs». [in Ukrainian].

3. DSTU 8302:2015 Information and documentation. Bibliographic reference. General principles and rules of composition. (2016). From 1st July 2016. Kyiv, DP «UkrNDNTs». [in Ukrainian].

4. Methodological site teachers of history and law. Retrieved from: http://yuriy-trubin.ck.sch. in.ua/news/id/101/vn/В-Україні-прийнято-новий-стандарт-ДСТУ-8302-2015-«Інформація-та-документація»/ [in Ukrainian].

5. Horodens'ka, K., Yermolenko, S., Symonenko, L., Turchyn, Ye. (1994) Methodical recommendations concerning linguistic processing state standards. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

6. Odessa State Environmental University. In Ukraine came into force DSTU 8302: 2015 about registration of bibliographic references. Retrieved from: http://odeku.edu.ua/v-ukrayini-nabuv-chinnosti-dstu-8302-2015-pro-oformlennya-bibliografichnih-posilan/ [in Ukrainian].

7. Mr. Librarian: blog of library science and information technology. Retrieved from: http://www.бібліотекар.укр/2016/09/с-83022015.html#more

8. Pan'ko, T., Kochan, I. (1991) The development of Ukrainian terminology standards. Visnyk Akademiyi nauk Ukrayiny, 12, 15–22 [in Ukrainian].

9. Symonenko, L., Khoynats'kyy, M. (2000). Language problems of state standards at terms and definitions. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 1, 16-18 [in Ukrainian].

10. The Technical Committee of Standardization scientific and technical terminology. Structure and activities. Retrieved from: http://tc.terminology.lp. edu.ua/TK_structure. htm#Sect5 [in Ukrainian].

11. Tur, O. (2012). DSTU 7157:2010 «Information and documentation. Electronic Publishing. Main types and outgoing information» a step towards normalization terminology Electronic Documentation. Terminolohiya dokumentoznavstva ta sumizhnykh haluzey znan', 6, 84–88 [in Ukrainian].

12. Turovs'ka, L. (2011). Terminology and Language for special purposes: zone crossing. Terminolohiya dokumentoznavstva ta sumizhnykh haluzey znan', 5, 33–38 [in Ukrainian].

13. Kharchenko, S., Lytvyns'ka, S. (2011). Language features of terminology standards. Terminolohiya dokumentoznavstva ta sumizhnykh haluzey znan', 5, 44–49 [in Ukrainian].